

December 24. Karácsony vigíliája, Ádám és Éva napja

Karácsony, Jézus Krisztus születésnapja, a kereszténység egyik legnagyobb ünnepe. Krisztus születésének december 25-i megünnepléséről szóló első adatokkal a IV. sz.-ban találkozunk. Rómában az V. sz. elején az állam is elismeri karácsony ünnepét, s Honorius és Arcadius császárok e napon a cirkuszi játékok tartását is megtiltották. Jézus születésének dec. 25-i megünneplésével lezárult a születés dátumának tisztázása körül támadt vita. Erre a napra a következő okból esett a választás: Antiochus kalendáriuma dec. 25. napját a Nap (Napisten) születésnapjának nevezi. Aurelianus császár (270–275) elrendelte, hogy dec. 25-én birodalma egész területén ünnepet tartsanak a legyőzhetetlen Nap (sol invictus) tiszteletére. Az ünnep új tartalmának szimbolikus magyarázata szerint karácsony Jézusnak, az örök Napnak, az isteni fényforrásnak születésnapja. A liturgiában karácsonynak is, a húsvéhoz hasonlóan kialakult az előkészületi ideje (advent), majd a vigíliája (dec. 24.). E napra böjtöt rendeltek el, ezért karácsony böjtjének is nevezik. Egyéb nevei: Ádám és Éva napja, karácsony szombatja, szenvedése estéje, szenvedeste. Mindkét nap, karácsony napja és vigíliája számos népszokást, hiedelmet vont maga köré, amelyek részint kereszténység előtti képzetekből, a téli napforduló, ill. az évkezdő mágikus eljárásaiból, részint az ünnep keresztény jellegéből táplálkoznak. Karácsony böjtje voltaképpen már az ünnep kezdete. Ezen a napon mezei munkát nem végeztek. Az asszonyok takarítottak, sütöttek, főztek. A férfiak kisépérték az udvart, kitisztították az istállót, a gazdasszonynak bekészítették a tűzrevalót, a marháknak a takarmányt.

December 24-én, karácsony vigíliáján, más néven karácsony böjtjén, bőved estén, a szinte forgatókönyvszerűen előírt cselekmények a karácsonyi asztal körül történtek. A karácsonyi asztalra vagy alá, vagy akárcsak a közelébe helyezett tárgyak, eszközök különleges mágikus hatalommal ruházódtak fel. Magát a karácsonyi abroszt, csak egyetlen ünnepi alkalomra használták, ezentúl vetőabroszként vagy sütőabroszként alkalmazták, hogy a termés bő legyen, vagy hogy a kenyér jól sikerüljön.

Karácsony éjfelén, éjszakáján fontos szerepet kapott a víz, a tűz, a zajkeltés. A víznek

gyógyító és varázserőt tulajdonítottak – még ha egyszerű kútvíz volt is. Az év bizonyos ünnepein, jeles napjain különleges italként fogyasztották vagy mosdottak benne. Hatását azzal is fokozták, hogy pénzt és piros almát dobtak bele. Karácsony éjjelén merítették az ún. aranyos vizet vagy más néven életvizet. A Bereg megyei Fornoson a vízmerítésnek különös jelentősége volt az eladósorú nagylányok számára. A falun kívül egyetlen kút volt, melyet a legények és a lányok éjfélután fenyővel és koszorúkkal díszítettek fel, és gúzsvevesszővel a kúthoz kötötték az ágast. Amelyik lány éjfél után elsőnek oldja fel a gúzszt, elsőnek meríti az aranyvizet (melyben hitük szerint Jézus fürdött meg), az megy leghamarabb férjhez – gondolták. Istensegítsen az éjféli miséről hazamenet merítették az aranyos vizet, ebből ivott és ebben mosdott az egész család. Ez a víz egészséget jelentett, mert hitük szerint ebben fürösztötték a Jézuskát.

A víz után a tűz a másik fontos elem, melynek különös ereje lehet karácsony éjjelén. Egyes Vas megyei falvakban nyírfaseprű fáklyákkal vonultak az éjféli misére, miközben a pásztorok ostort durrogtattak, lövöldöztek az ártó, gonosz hatalmak elűzésére. Karácsony éjjelén az égő gyertya összefüggött a házasságvarázslással is. Például Somogyvámoson az eladó lányoknak olyan gyertya fénye mellett kellett az éjféli misére öltözködniük, amely már egyszer lakodalomban világított a menyasszonynak.

A gonoszelhárító zajcsapás ezen az éjszakán a pásztorok feladata volt. A karácsonyi történet pásztorai miatt igen fontos szerepük volt az éjféli misén is. Galgamácsán a pásztorok körbejárták a templomot, mialatt a mise folyt, hogy a gonosz szellemeket, boszorkányokat távol tartsák a zajjal, kürtöltek, trombitáltak, pattogtattak az ostoraikkal.

Az éjféli misén szokás volt egyes székely falvakban, hogy az ének ezen szavainál: „A madarak megszólaltak”, a gyerekek cserépsíppal madárhangot utánoztak a mise végéig, másutt a férfiak kalitkába zárt csízeket eresztettek ki.

A házasságjóslásra, -varázslásra is alkalmas az éjféli mise körüli időpont. A Luca-napkor elkezdett eljárásoknak (pl. lucaág, almával jóslás, lucacédula, lucabúza) ilyenkor volt a beteljesedési idejük. Az Ipoly menti falvakban az eladósorba jutott lányok szenteltvizet vettek a szájukba az éjféli mise után, s otthon azzal mosták le az arcukat, de nem törölték meg, hogy álmukban majd a leendő vőlegény törölje le. Az éjféli misére menet a zsebükben kukoricát, tökmagot, kölest vittek a göcseji lányok, s a szenteltvíztartóba dobták, hogy amennyi az elszórt mag, annyi kérőjük legyen majd, és olyan gyorsan jöjjenek, mint ahogyan beledobálták.

A karácsony mai, közismert jelképe, a feldíszített fenyő, a karácsonyfa ebben a formájában

újabb keletű szokás. Az eddigi kutatások a karácsonyfa-állítást protestáns, német eredetűnek tartják, mely hazánkban a Bécsi Udvar közvetítésével először az arisztokrácia, majd a városi polgárság, a falusi értelmiség, végül a parasztság körében terjedt el. A Bécsi Udvarban német főúri családok és protestáns művészek honosították meg. Karácsonyfát Magyarországon – a történeti adatok szerint – Brunswick Teréz állított először, 1824-ben, József nádor harmadik neje, Mária Dorottya, illetőleg a Podmaniczky család 1826 táján, majd Fertőszentmiklóson a Bezerédj család 1834-ben. Jáky Ferenc osli plébános, a gróf Hunyady család egykori házipapja 1855-ben karácsonyfa-ünnepélyt rendezett a falusi iskolás gyerekei számára.

A karácsonyfa-állítás szokása nyugatról kelet felé terjedt a magyar nyelvterületen. Hazánkban az ország keleti felében csak a második világháború után honosodott meg végleg. Az új szokáselem elterjedését elősegítette, hogy már volt hazánkban előzménye.

Szeremlén a karácsonyfa elterjedése előtt az ún. termőág volt a karácsonyi dísz, melyet aranyozott dióval, almával, ültetni való hagymával díszítettek. Zsámbokon régen rozmaring- vagy nyárfaágot díszítettek. A lakodalmi életfához hasonló vagy valamire felfüggesztett zöld ág készülhetett tuskéből, bürökből, kökényágból. Ittebén kökényágra, Csantavéren papírral betekert száraz ágra emlékeznek az 1920-as évekig. Bácsstopolyán az 1890-es években három faágot szegeztek össze, azt bevonták piros papírral, ebbe szegeket vertek és arra akasztották a diót, almát, mézeskalácsot.

A fenyőfaállítást a nagygazdák kezdeményezték. Ittebén a hagyomány szerint az 1900-as években az iskolában állítottak először fenyőfát, de még az 1960-as években sem volt általános szokás a családoknál. Szegeden ugyancsak a század elején jelent meg a karácsonyfa, de csak szórványosan. A Hortobágy környékén a korábbi zöld ág meglétére még emlékeznek. A fenyő karácsonyfa elterjedése az 1920-as, 1930-as években kezdődött csak el. A fenyő karácsonyfa a gazdagabbaknál már az 1910-es években megjelent. A lucabúzáat a fa alá tették, mint általában mindenütt, ahol egyáltalán készítették. Topolyán azzal a magyarázattal, hogy a báránka legelhessen.

A karácsonyfadísz korábban az alma, dió, házilag készített sütemények, mézeskalács volt. Az 1880-as években jelent meg az üvegdísz és az 1890-es években a lametta a városokban. Az Ipoly vidékén a karácsonyfát karácsony böjtjén díszítik fel. Almát, diót tettek rá régebben, a fa alá helyezték a betlehemet vagy a Szent Családot ábrázoló képet. A kisebb gyerekeknek ma is azt mondják, hogy a Jézuska hozza a fát, ezért titokban díszítik. Ma már nagy fákat állítanak, üvegdíszekkel, szaloncukorral. A karácsonyfát hosszú ideig tartják bent azzal a magyarázattal, hogy az állatokat az újesztendőben akkor nem éri baj. Turán a karácsonyfát süteménnyel, aszalt gyümölcssel, tökmaggal, pattogatott kukoricával, almával és kockacukorral díszítették. Régebben reggelre kelve látták meg a karácsonyfát a gyerekek, újabban december 24-én este állítják a fát.

Nyugat-Magyarországon a karácsonyfát mestergerendára vagy a szobasarokba függesztették, hol a koronájával felfelé, hol megfordítva. A karácsonyfa elterjedése előtt szokásos zöld ágakat, tűskés ágakat is hasonló módon függesztették fel.

A karácsonyi ajándékozás a karácsonyfa-állítás szokásánál is újabb. Ajándékot régen a kántálók, betlehemezők, köszöntők kaptak, azok is ételfélét és legfeljebb egy kis pénzt. Székelykeven az ajándékozás még az 1960-as években sem volt szokás. Bácsfeketehegyen, Pacséron és általában mindenütt a karácsonyfa és a rajta lévő nyalánkságok jelentették az ajándékot. A ruhafélék, játékok ajándékozása új keletű. Az őrségi falvakban a negyvenes évektől indult meg az ajándékozás divatja.

Az 1940-es években az erdélyi falvakban, Sitéren például csak a módosabbaknál volt karácsonyfa-állítás és ajándékozás szokásban. Oltszakadátan karácsonyfát 1870 óta az iskolában állítottak, és a tanulókat ajándékozták meg általában tanszerekkel. Oltszakadátan, Alsóbölkényben a szülők vagy rokonok csengetnek, és az ajtórésen dugják be az ajándékot. Karácsony napján pedig a keresztszülők vitték a mézes pogácsát, diót, almát, ezt nevezik angyaljárnak. Egri községben viszont a szegényebbek is állítottak fát – cukorral, aranydióval, almával, házi süteménnyel díszítve. Magyardécsén csak a gazdagabb házaknál volt karácsonyfa. A karácsonyi ajándékot a bukovinai Istensegítsen asztal alá tették, mert fát nem állítottak. Egy marék szénára ünneplő kendőt terítettek, oda tettek diót, almát, mézeskalácsot, egy-egy ruhadarabot a gyerekeknek, akik úgy tudták, hogy a Jézus hozta. Az ajándékot hozó Jézuskát néhol meg is személyesítették, például a nyugat-magyarországi falvakban. Szakonyban egy nagyobb gyermek vagy asszony fehér lepelbe öltözött, arcát tüllel fedte el. A gyerekeket megimádkoztatta a szülők közvetítésével, és átadta az ajándékot. A kezében hozta a feldíszített karácsonyfát. Az ajándékot a Kárpát-medencében Jézuska vagy az angyal hozza, Mikulás soha! A karácsonyi fényképezkedés kiváló példája Wagnerék szentestéje. Egy német házaspár, Anna és Richard Wagner egyedülálló hagyatéka 44 egymást követő évben készített karácsonyi fotóval szemlélteti a középosztálybeli németek életét a múlt század elején.

[MEGTEKINTEM](#)

ÁLDOTT KARÁCSONYT KÍVÁNUNK MINDENKINEK!

Irodalom:

December 24. Karácsony vigíliája, Ádám és Éva napja

Írta: Benedek Csaba

2011. december 24. szombat, 14:20 - Módosítás: 2020. április 06. hétfő, 13:08

[Magyar Néprajzi Lexikon 3. \(Főszerk: Ortutay Gyula\), 1980. 59-63.](#)

[Magyar Néprajz VII. Népszokás, néphit, pihit, népi vallásosság \(főszerk: Dömötör Tekla\), 1990. 243-249.](#)